

OSMANLI İKTİSAT VE MALİYESİ'NE YERLİ BİR YAKLAŞIM ÖRNEĞİ: MİZAN GAZETESİ / EXAMPLE OF A LOCAL APPROACH ON OTTOMAN ECONOMY AND FINANCE: MİZAN MEWSLETTER

Ömer KARAOĞLU*

Özet:

Murat Bey, Mizan gazetesiyle anılmış ve “Mizancı” olarak tanınmıştır. Mehmed Murad Bey yönetiminde 1886-1909 yılları arasında yayın faaliyetini sürdüren Mizan gazetesi, siyasi meselelere olduğu kadar iktisat ve maliye alanına dair pek çok meseleyi genellikle eleştirel bir üslupla tartışmıştır..

Ticaret ve sanayi politikası yaklaşımlarında “himaye (korumacılık)” taraftarı görüşü esas almakta ve iktisada dair ilkelerin yer, zaman ve koşullara göre farklılaşabileceğini ileri sürmektedir. Gazete, Osmanlı ülkesinin serbesti yanlısı politikalar izlemesi halinde gelişmiş batılı ülkelere pazar olacağını ve yıkıcı rekabete direnemeyeceğini belirtmektedir.

Geleneksel sanayi yöntemlerinde ısrarı eleştiren gazete, makineleşmenin ve yeni teknikleri sanayiye uygulamanın şart olduğunu, yerli sanayinin desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Devletin mali politika uygulamalarını sıkça eleştirmekte, Duyun-u Umumiye ve Reji gibi kuruluşların zararlarından söz ederken bunlardan kurtulmak gerektiğini ileri sürmekte ancak bunun bir süreç olduğunu kaydetmektedir. Esas çözüm yolu etkin bir mali denetim ve gelirleri artırıcı yolların araştırılması ile harcamaların kısılmasına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Milli iktisat, himaye, sanayileşme

EXAMPLE OF A LOCAL APPROACH ON OTTOMAN ECONOMY AND FINANCE: MİZAN MEWSLETTER

Abstract

Murat Bey was called as “Mizancı” and Mizan was his journal’s name. Mizan that published by management of Mehmed Murad Bey between 1886-1909, discussed the economic and financial problems in critical wording.

Mizan based on protectionist view in politic alternatives of trade and industry and affirmed the variability of economic principals according to land, time and conditions. The Journal argued when the Ottoman State applied liberal economic politics will be a market to western countries and open to destroying competition.

Mizan criticized keeping on traditional industrial methods, the necessity of mechanization and new technical methods and supporting the local industry. The Journal frequently criticized the financial policies of government and talked about the costs of Duyun-u Umumiye and Reji, because of this asserted the necessity to rescue of them but this regulation was a process. The actual solution way was a effective financial control, increasing revenues and decreasing costs.

Keywords: National Economy, Protectionism, industrialization

1. Giriş

Mizan, İstanbul Babıalı caddesinde çıkan 21 Ağustos 1886 tarih ve 1. numaralı ilk nüshasında, gazetenin önemi ve kendi çıkışını okuyucuya takdim etmektedir. “İfade-i mahsusa” başlığı altındaki bölümde Mehmed Murat Bey tarafından gazetecilik mesleğinin öneminden bahsedilmektedir:

“... memalik-i mütemeddinde gazetelerin tesiri yalnız efrad-ı ahaliye havadis-fürüşlukla erbabına vesile-i ticaret olmakdan ibaret bulunmayub bugünkü günde gazetecilik, marifeti

* Yrd.Doç.Dr. Sakarya Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, okaraoglu@sakarya.edu.tr

aksam-ı edebiyatdan adeta bir fenn-i mahsus sırasına girmiş ve adab-ı umumiyyeye hizmetle...vatan-ı mükerreremi hukuk ve menafi'-i mukaddesesini inzar-ı yar ü agyarda i'laya sa'y-i bi'ssebab olmak..."

Devamla mevcut gazetelerin yetersizliğini ve Mizan'ın yayınlanmasına bu nedenle karar verildiğini kaydetmektedir. Gazetenin çıkış amacı; "... hakikaten padişahımıza ve vatanımıza elden geldiği kadar hüsn ü hizmet eylemekdir" ifadeleriyle açıklanmaktadır. Haftalık çıkacağı bildirilen gazetenin İstanbul dışındaki Osmanlı ülkesine de ulaşmayı hedeflediği, içeriğinin iç ve dış meselelerden ve olaylardan, diğer gazetelerde yer alan haber ve makalelerin incelenmesinden, edebiyata ve çeşitli toplumsal konulara ait makale, tercüme, yabancı ya da milli eserlerden, gazeteye gelen mektuplardan oluşacağı belirtilmektedir (Mizan,1886; 1/1,2)¹

Mizan gazetesinin üç ayrı dönemi olmuştur:

Birinci devresi; 21 Ağustos1886-2 Kanunuevvel 1890 (nr.1-159); İstanbul'da çıkmıştır.

İkinci devresi; 21 Ocak 1896-8 Temmuz 1896 (nr.159-184); Kahire'de, 14 Kanunuevvel 1896-3 Mayıs 1897 (nr. 1-18); Paris'te, 10 Mayıs 1897-19 Temmuz 1897 (nr. 19-29); Cenevre'de ve nihayet üçüncü devresi ise 25 Temmuz 1908-14 Mayıs 1909 (nr. 1-135) İstanbul'da çıkmıştır (Emil, 1979; 231)

Murat Bey gazetesiyile anılmış ve "Mizancı" sıfatıyla tanınmıştır. 1854 yılında Dağıstan'da doğmuş bir Osmanlı'ya bağlı bir kadı ailesinin çocuğudur. Babası Hacı Mustafa adını Dağıstan'ın bağımsızlık savaşında birlikte olduğu Hacı Murad'dan ilhamla koymuştur. Temel dini eğitimden sonra rüşdiye ve 1872'de Gimnasium (Stavropolskaya lisesinde) bitirmiş, hilafet merkezine gitme sevdası bir yıl sonra gerçekleşmiş ve İstanbul'da Mithat Paşa konağında kalmıştır. Sadrazam Esat Paşa ile görüşerek hariciye matbuat kalemine girmiş ve burada Rus basını izleyip aktarmakla görevlendirilmiştir. Paşaların desteğiyle Maliye nazırı Dağıstanlı Şirvanizade Rüşdü Paşa'nın konağına yerleşerek onun mühürdarı (özel kalem müdürü) olmuş, paşanın azli ve Halep valiliğine atanmasından sonra birlikte gitmiş ve ölümü üzerine de Sahib Molla'nın yalısında ders hocası olmuştur (Murad, 2005a; 5-20)

1876-1877'de Vakit ve İttihad 'da dış politika yazıları yazmış, ilerleyen devrede Mülkiye'de Tarih ve Coğrafya hocalığı ve çeşitli bürokratik görevler yapmış, 1886'da Mizan'ı çıkarmıştır. 1891'de Düyun-Umumiye Komiserliği'ne getirilmiştir. Sultan Abdülhamit'le ilişkileri inişli çıkışlı seyretmiş, dengeli bir muhalefet göstermiştir. Bir dönem Paris ve Cenevre'ye giderek İttihat ve Terakki üyesi ve hatta başkanı olmuştur. 1897'de genel af beklentisi ve davetle İstanbul'a dönmüş, 1899'da Şura-yı Devlet Maliye Dairesi üyesi olmuş ve 1908'e kadar sessiz geçen bir dönemin ardından Meşrutiyet'in ilanıyla üyelikten istifa etmiştir. Mizan'ı tekrar yayınlayan Murat Bey, bu defa yeni dönemin muhalifi olarak mücadelesini sürdürmüş ve nihayet 31 Mart Vakası ile Divan-ı Harp tarafından ömür boyu kalebendlik cezası alarak Rodos'a ve sonra da Midilli'ye sürülmüştür. 1912 affıyla İstanbul'a dönmüş, son dönemlerinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı yazılar yazmış, 15 Nisan 1917'de Anadoluhisarı'nda yalnızlık içinde vefat etmiştir (Murad, 2005b; 9-12).

Mizancı Murad, Abdülhamid'e muhalefesinde gel-gitler içinde olmuş, Yıldız bürokrasisini "asalak" olarak niteleyip ağır eleştirilerde bulunurken, Cenevre'de Abdülhamid'in bazı politikalarını desteklediği ve İslamcı çizgiye daha yakın olduğu için Ahmet Rıza gurubu ile ayrı düşmüş, Jön Türk hareketi tarafından tasfiye edilenler arasında olmuştur. Kendisi ve gazetesi, 1908 dönemi öncesi yıllarda yetişen muhalif jenerasyonun yetişmesinde katkılar sağlamış ve şöhret bulmuştur. Tarih derslerinde batıdaki özgürlük hareketlerine dair öğreticiliği ve "Meşveret" kavramı etrafındaki vurguları Türk modernleşmesine katkı sağlamıştır (Aydın, 2001;119). Ancak kendisinin parlamenter demokrasi yerine muhafazakar –monarşik rejim yanlısı olduğu ileri sürülmektedir (Emil, 1979; 265).

Sultan Abdülhamid 31 Mart ayaklanmasında onun doğrudan bir dahli ve bilgisi olmadığını ancak Mizan'da yazılanlar nedeniyle tehlikeyi fark etmeden ateşin körükleyicileri arasına katıldığını ifade

¹ Gazetede yer alan makalelerin yazar adları belirtilmemiş olup çalışma boyunca ilgili gazetenin adı, yılı, sayı numarası / sayfa numarası yer almaktadır. Rumi takvim tarihi ve makale adları kaynaklar bölümünde gösterilmiştir

eder. Bu meseleden dolayı asılmış olsa yazık olacağını belirtirken Murad Bey'in iyi niyet sahibi ancak aşırı güven sahibi, özgünmeyi seven ve hayalperest biri olduğunu kaydeder (Bozdağ, 2005; 108).

Çalışmamızın bundan sonraki bölümleri, Mizan gazetesinde yayınlanmış iktisada ve maliyeye konu olabilecek bir seri makalenin incelenmesi ve değerlendirmesinden oluşmaktadır. Tarımla birlikte sanayi ve ticaret sektörlerine önem verilmesi gereğini işleyen Murat Bey ve gazetesinde Osmanlı Devleti'nin koruyucu bir dış ticaret politikası izlemesini önerirken yerli sanayinin desteklenmesi ile sanayileşmenin gereği üzerinde durmuştur.

1. İktisat, Tasarruf ve Toplum

İktisadi iş ve geçimlerinde ölçülü olmak, az ile çok arasında orta yolu tercih edenlerin (muktesid) tutumu olarak tanımlayan gazetede zamanla bu kavramın bir bilime ad olduğunu, "bir ülkede servetin üretim ve harcanmasından, mali ve parasal işlemlerden, toplumun geçimine dair kurallar ve tüm maddi-manevi faydaları ele alan yöntem ve kurallara kadar ele alan bir bilim" olduğu belirtilir. İktisat servet, muaşeret, ziraat idaresi ve mali işler idaresi olarak bölümlere ayrılır (Mizan, 1906; 73/308).

İktisat ve maliyenin şer'i delillere gönderme yapılarak itidal (israf ile cimrilik dengesi) anlamı vurgulanır. Toplumun %80'inin bu kurala riayet etmediği, tasarruf ve idareden yana duyarlı olmadığı, kadın-erkek ölçüsüz bir israf ve moda tutkusunun yayıldığı belirtilir. Bu durumun gelir-gider dengesini bozduğu, gayr-ı meşru kazanç yollarına yönelttiği ve aileleri mutsuz ve huzursuz ettiği ifade edilir.

Toplum iktisadi açıdan üç sınıfa ayrılır:

1. Kazandığından fazla harcayan ve israfa yönelenler (bu arada kazancın meşru olması bir ön koşuldur). Bu sınıf ıslah edilmeli, olmuyorsa toplumdan dışlanmalıdır.
2. Kazandığı kadar harcayanlar. Bunların varlığı ile yokluğu birdir. Milletın varlık ve devamına katkıları yoktur. Bu sınıf (aşağıdaki) üçüncü sınıfa kendileri veya başkaları tarafından katılmalıdır.
3. Kazandığının bir bölümünü (%20-30) kadarını tasarruf edenler. Bunlar ise toplumun varlık ve geleceğini, gelişme ve yükselmesini sağlayanlardır. Bu kısım "ümme-i mukteside"(itidalli-iktisatlı toplum) olarak adlandırılır. Toplumun bu yönde tavsiyeleşmeyi adet edinmesi gereğine işaret edilir (Mizan, 1906; 73/308)..

Makalede bir diğer ve "farz" derecesinde önemli olduğu ifade edilen konunun ise harcanacak paranın ülke içinde kalmasını teşvik olduğu kaydedilir. Tüketimi yerli malına yöneltmeyi, şayet bu yapılmazsa hali hazırda 24 milyon liranın dışarıya aktığı, karşılığında ise 12 milyon liralık mal satılabildiği belirtilerek bu durum "dehşetli bir mahkumiyet" olarak nitelenir. Genel hasılatın yarısını vermeye devam edilemeyeceği, bunun tükeneceği belirtilir. Devamla kadın-erkek tüm millete tasarruf ve yerli malı tüketme çağrısı yapılarak millet, "moda esiri ve Frenk mukallidi" olmaktan kurtulmaya, bireysel ve toplumsal tasarruf ve çalışmaya davet edilir (Mizan, 1906;73/309).

"...geliniz iktisada riayet, mahsulat-ı vataniyyeye rağbet edelim. Doğrulukla kazandığımızın bir kısmını idare ile tasarruf, yekdiğerimizi bu mes'ele-yi hayatiyye ve ictimaiyyemize riayete teşvik edelim..."

Görülüyor ki makalede iktisat kavramı, bir bilimsel disiplin anlamı yerine geleneksel ve pratik anlamı etrafında ve mali disiplin, tasarruf önceliğinde ele alınmaktadır.

2. Devletin Terakkisi, Bürokrasi ve Adem-i Merkezîyet Anlayışı

Gerek Rumeli ve gerekse Anadolu vilayetlerinin iktisadi bakımdan olumsuz görünümünü tasvir eden bir diğer makalede tarım, ticaret ve sanayinin perişanlığı, işlenmeyen madenler ve doğal zenginliklerin çokluğu dile getirilir. Bürokrasideki görevinden ayrılanlara belirli oranlarda maaş verilmeye devam edilmesi ve Meclis-i Vükela maaşlarının yüksekliği eleştirilerek bu tür uygulamaların millet malını zarara uğratmak olduğu, zamanın ve şartların gereklerine uygun hareket etme zorunluluğu ifade edilir", (Mizan, 1906;25/112)

“...kaşanelerde oturmayalım, yalılarda sefa sürmeyelim, lastikli arabalarda gezinmeyelim, beyhude israf ve sefahetlerde bulunmayalım. Hamiyyet bunu iktiza eder...bir nazırın bastonunu alarak efrad-ı millet arasından geçüb gitmesi, lastikli arabasıyla geçişinden daha celb-i takdir bir manzara-i uhuvvet teşkil eder...”

Makale, nezaretlerdeki bürokratin ölçülü ve tutumlu hareket etmesinin diğerlerine de örnek olacağı belirtilirken her nezaret ve dairenin ciddi bir ıslah ve tensikata (personel-gider azaltma) ihtiyaç duyduğunu, bu hususta bir danışma meclisi oluşturulması gerektiğini, rasyonel bir düzenlemenin tesbit ve uygulanmasını önerir. İhtiyaç, hakkaniyet ve adalet ölçüleri çerçevesinde sınav uygulanması gerektiğini, verimsiz ve yetersiz çalışan personele yol verilmesini teklif eder” (Mizan, 1906;25/112).

Resmî işlemlerde bürokratik gecikme ve engeller üzerinde duran Mehmed Cemil imzalı bir diğer yazıda, halkın sanayi ve ticarete teşvik edildiği ancak yerli ürünlere ilgisizlik bir yana, müteşebbislerin resmî işlemlerde ciddi zorluk ve engellerle karşılaştığı ifade edilir ve sözkonusu gecikmeye ilişkin nedenler şöyle sıralanır:

1. Görevlerini sevmeyen ve istemeyerek iş gören memurların varlığı. Yazar bunların sevdiği işlere yöneltilebileceğini belirtir.
2. Görev alanlarına dair yetersizlikleri ve dirayetsizlikleri. Bu tür verimsiz memurları daha düşük dereceli görevlere kaydırmayı önerir.
3. Resmî evraka ait içeriklerin uzun ve gereksiz detaylarla dolu olması (kırtasiyecilik). Bunlar zaman kaybına yol açmaktadır. Anlatımların sade, kısa ve net olması gereği vurgulanır. Geleneksel bürokratik dile ve ağdalı anlatıma eleştiri yapılır. Bürokratik hızlılığın toplumsal adalete ve gelişmeye katkıları olacağı belirtilir (Mizan, 1906; 66 /281)

Mizancı, gayrimüslim batı toplumlarının icadı kimi kavramların tartışmalarda rastgele kullanılmasını eleştirir. “Adem-i merkezîyet” kavramı da bunlardandır. Temsil ettiği düşüncüyü ifade edemeyen bu kavramın aslında devletin varlığı ile değil merkezindeki yoğunlukla ilgili olduğunu söyler. Gereksiz izin ve işlemlerle merkezin cevap vermekte geciktiğini, devlet işlerinde tıkanma ve maliyet artışına sebep olduğunu kaydederek bu yoğunluğun çevreye aktarılabilceğini ve adem-i merkezîyetin bunu ifade ettiğini belirtir. Prens Sebahaddin’e bu konuda hücum etmenin yanlışlığını, “onun bir hürriyet ve meşrutiyet mücahidi” olduğunu ifade eder (Mizan, 1906; 81/339)..

3. Ticaret Politikası: Himaye ve Serbesti Usulleri

Mizancı Murat Bey, 21 Haziran 1889 tarihli bir yazısında, bir süredir Levant Herald, Tercüman-ı Hakikat ve Ticaret Odası gazetelerinde sanayi ve ticaretin gelişimine hangi kanun ve düzenlemelerin hizmet edeceğine dair tartışmalar olduğunu belirtmektedir. Yazısında öteden beri sanayi ve ticarete uygulanagelen kanun ve düzenlemelerin bir kısmının korumacı (kavanin-i mahmiyye/usul-ü himaye), bir kısmının ise aksine serbesti ilkesine (serbesti-i sanayi ve mübadelat) dayandığı tesbitini yaptıktan sonra bilimsel kural ve deneyimlerle serbesti yönteminin en doğru yöntem olduğunu ancak himaye usulünün ise özel bazı yararlar içerdiğini kaydeder. Siyaset ve idare ilkelerinin matematik ve tabii bilimlere ait ilkeler kadar kesin hükümler içermeyeceğini, çoğunlukla uygulandıkları zaman, durum ve yere göre farklı sonuçlar doğurduklarını ifade eder. Bu nedenle sanayi ve ticareti yeterince gelişmiş ve yabancı rekabetine dirençli ülkeler için yararlı olabilen serbesti yönteminin Osmanlı ülkesi gibi henüz o düzeye ulaşmamış ülkeler için büyük zararlara yol açacağını öngörmektedir (Mizan, 1888;.101/969). Bu hususta Levant Herald gazetesinin Osmanlı ülkesinde serbesti yönteminin uygulanması yönündeki destek ve önerisini, ülkenin “bir yabancı pazarına dönüşmesi yolundaki arzusu” olarak niteler. Bu hususta Tercüman-ı Hakikat ve Ticaret Odası gazeteleriyle hemfikir olduklarını belirterek Osmanlı ticaret ve sanayii hakkında belirtilmemiş bir gerçek ve gereklilik olmak üzere bu iddiayı serbestinin fikir önderi Smith’in şu ifadesiyle destekler:

“... sanayi-i dahiliyyesi memalik-i mücavere (komşu ülkeler) mertebesinde terakki etmemiş olan ülkelerde usul-ü himayenin ittihazı caizdir. Ta ki o memleketin san’atkararı da ecnebi san’atkararı derecesine vasil ola...” (Mizan, 1888;.101/970).

Yine Mizan'ın 11 Receb 1326 tarih ve 10 nr.lı nüshasında “Ticaret ve Sanayi-i Osmaniye Terakki Cemiyeti” adlı bir cemiyetin kuruluşu ve işleyiş ilkelerinin düzenlenmesine ilişkin bir toplantı yapıldığı kaydedilmektedir. Mahmut Beğ matbaası sahibi Hakkı Bey tarafından yapılan davet üzerine İstanbul'un itibarlı tüccar ve sanayicilerinin adı geçen matbaada bir toplantı gerçekleştirildiği ve burada güçlü bir cemiyet kurulması ve ticaretin gelişimi için gerekli olan telgraf ve telefon alanında yerli hissedarlardan oluşan kurul ve şirketlerin elinde bulunması amacıyla şimdiden üçer-beşer yüz lira verilerek işe başlanmasına karar verildiği ifade edilmektedir. Bu ortaklıkta ısrar edilerek ayrı ayrı şirketler teşkil etmek yerine güç birliği yapılması gerektiği vurgulanmış ve şirketin ileride çıkaracağı gazete faaliyete geçinceye kadar bu görevi Mizan'ın üstlenmiş olduğu belirtilmiştir (Mizan, 1908; 10/48).

4. Ticaret Antlaşmaları, İmtiyazlar ve Kapitülasyonlar

Mizan, Levant Herald gazetesinden bir bölümü aynen alıntılararak okuyucusuna iletmektedir. Bu alıntıda adı geçen gazete daha önceleri imzalanan kapitülasyonlarla Osmanlı ticaret politikasının serbesti ilkesine riayet ettiğini, oysa Babıali'nin bu politikaya artık yanaşmadığını ileri sürmektedir. Kapitülasyonların kaldırılabilmesinin, Babıali'nin açıkça serbesti yanlısı bir ticaret politikası uygulaması şartına bağlı olduğunu, buna yanaşmayan Osmanlı ticaret politikasının ise maliyesini ve ülkeyi zarara uğrattığını iddia etmektedir. Kapitülasyonların ne ülke ve ne de devlet menfaatlerine zarar vermediğini, asla tam olarak kaldırılamayacağını, ancak gereğinde işletilmeyeceğini(!), bunun için dahi serbest ticaret politikası ve idari adaletin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.

Mizan bu alıntıyı aktarırken tesbit ve önerileri onaylamadığını belirten imlalarla şimdilik satır aralarına vurgu yapmakla yetinmiş ve konuya dair görüşünü ileriki sayılarda açıklayacağını belirtmiştir (Mizan, 1886; 9/73).

2 Ramazan 1326 tarihli bir diğer nüshasında yine ticaret anlaşmalarına dair bir yazıda ticaret anlaşmalarının yenilenmesi ve gümrüklerin artırılması yolundaki bekleyişin öteden beri konuşulduğu ve fakat bir sonuç alınmadığı belirtilmekte ve bu hususta Rüşumat Emaneti “adeta bir müze ve köhne bir antika” nitelendirmeleriyle eleştirilmektedir. Rüşumun (vergiler) artırılması Batı Rumeli hadiselerinin zorlamasıyla mümkün olabilmişse de Almanlarla yapılan yeni bir ticaret anlaşmasının (1890) ve Mikail Portakal ve Bertram Efendinin hazırladıkları yeni tarifinin uygulanmadığı kaydedilmektedir (Mizan, 1908; 61/259)

Almanlarla yapılan anlaşmada “en ziyade mazhar-ı müsaade” ilkesinin doğru ve yeterince anlaşılmadığı, değer esaslı keyfi bir vergi tesbiti (advalorem) yerine tür, ölçü ve ağırlık esasına dayalı seçici (spesifik) vergilemenin bu anlaşmaya esas teşkil ettiği ileri sürülmektedir. Anlaşmaların yenilenmesine dair müzakerelerde memurların yetersizliği eleştirilmekte ve yukarıda sözü edilen anlaşmanın imkan oluşturan başarılı bir müzakere olmasına rağmen değerlendirilemediği, diğer devletlerle yapılacak anlaşmalara esas teşkil etmesi gerektiği oysa bunun şimdikiye dek mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Halen spesifik tarifelere geçme imkanı olduğu ve bu uygulama için ülkelerin gözetmesi gereken üç ilke bulunduğu kaydedilmektedir:

1. Ülkenin zenginlerine yönelik (lüks) eşya

2. Zaruri ihtiyaçlar

3. İkinci kısma giren malların bir bölümünde bazı yerel şartlar dolayısıyla ilk kısmın tarifesi ve hatta daha fazlasının uygulanması (ki buna “korumacı tarife” denebilir).

Mizan'a göre tüm bu işlemlerde işin esası özgür ve biricik belirleyiciliğin hükumete ait olmasıdır. Gözetilmesi gereken tek sınır ise yukarıda belirtilen anlaşmadaki “en ziyade mazhar-ı müsaade” ilkesini ihlal etmemek koşuludur. Anlaşmadaki eksikliklerin telafisi ve tarifelerin güncellenmesi hususu ise Rüşumat Emaneti'nin çabasıyla Meclis-i Mebusan'a havale edilerek çözümlenebilir. Hiç değilse Mikail ve Bertram Efendi'nin tarifeleri uygulanabilir (Mizan,1908; 61/260)

Gazetede kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı dönemlerinde bir alicenaplık örneği olarak konulduğunu oysa zaman içinde suistimal edildiği ve zararlar doğurduğu görüşüne yer verilir;

“... adalet ve insanıyeti münasebetiyle kar ü kış için ecnebilere memalik-i mahrusseye gelüb gitmelerine müsaade itdiği gibi dahil-i memalikde iskan ve ticaret ve sanayi’ ile iştigal itmelerine de muvafakat eylemişdi...”

Devamla detaylıca anlatılan bu toleransa dayalı uygulamaların iki aşırıdır devletin başına dert olduğu, bunların kaldırılablmesinin adalet ve maarifin gelişmesine ve idari işlerde söz-eylem tutarlılığına ve metanete ihtiyaç duyduğu kaydedilir. Bunların yanısıra yabancı müdahalelerinde gerekçe oluşturan “alınan bir kısım verginin yerine sarfedilmemesi” problemi hükümete hatırlatılmaktadır (Mizan, 1886; 34/280).

Verilen bu imtiyazlar yoluyla zaman içinde yabancı rekabetine açık bir pazara dönüşen ülkenin bu zarardan kurtulabilmesi için hükümetin ciddi ve kararlı bir teşebbüs içinde olması gerektiği, yabancı elçiliklerin önce tepki vereceği ancak daha ileri gidemeyecekleri ifade edilir. Fransa, İtalya, Avusturya gibi çeşitli ülkeler sayılarak Osmanlı’nın da bu hakka sahip olduğu, itirazların başarıyı engelleyemeyeceği telkin edilir. Gümrük tarifeleri ve patent usulüne ait düzenlemelerin aşamalı olarak gerçekleştirilmesi, zabıta, emlak, mesken, arazi ve davalara ilişkin imtiyazların sırasıyla kısıtlanması önerilmekte ve tüm bunların tedricen ve uygun zamanlar gözetilerek yapılması tavsiye edilmektedir (Mizan, 1887; 48/424)

Yabancı etkisinin bir başka boyutuna dikkat çekilen diğer bir makale “ecnebi müşavirler” başlığı taşımaktadır. Maliye Nezareti’nde vergi işlemlerinin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi için Fransa Muhasebe Divanı başkanı Loran’ın getirilmesi kararına tepki gösterilen yazıda, bu kişilerin uzmanlık ve birikimlerinin kendi ülkelerinin mali işleyişine ait olduğu, oysa bizim yetişmiş uzmanlarımız bulunduğu, getirilen yabancı danışmanların iş görmekten çok iş bozdukları ve mensubu oldukları milletlerin yararına çalışarak siyasi ve iktisadi zararlara neden oldukları belirtilmektedir (Mizan 1908; 52/224)

5. Tarım, Ziraat Bankaları ve Tarımsal Eğitim Sorunu

Gazetede tarım sektörüne ilişkin bir çok yazı kaleme alınmış ve her vesileyle tarımsal faaliyetin önemi ve değeri vurgulanmış, tarımın servet araçları içinde belki de en üstünü olduğu kaydedilmiştir. Tarım ve hayvancılıkta zaman içinde meydana gelen gelişme ve iyileşmelerden sözedilen “Ziraat” başlıklı bir makalede ülke topraklarının zenginliği ve bu alanda padişahın destek ve yardımlarıyla büyük gayretler ortaya konulduğu belirtilmekte, ziraat mektepleri ve örnek çiftliklerin kurulduğu, yine Avrupa’ya eğitim için gönderilenlerin ülkeye dönünce memuriyetlere atandığı, Ziraat Bankası ve şubelerinin faaliyeti vb. çabaların değeri takdir edilmektedir. Tarımla uğraşanların bu alandaki gelişmelerden yeterince haberdar olmamakla birlikte bu yeniliklere açık ve yetenekli oldukları belirtilmektedir (Mizan,1909; 92/898)..

Aynı yerde yeni teknik ve araçların çiftçiye tanıtılması, ağaç yetiştiriciliği ve hayvancılık alanındaki yeniliklerin öğretilmesi için ziraat müfettişleri ve diğer teknik adamların etkin olarak çalıştırılması, ziraat bankalarının sermayelerinin suistimallerden korunarak daha etkin kullanılması gereğine işaret edilmektedir. Yine tarımsal ürünlerin ihraç ve ithalinden alınan gümrük vergilerinin tarımsal gelişmeyi engelleyici unsurlar arasında olduğu, bu hususta da destekleyici düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Gazetelerin bu konularda yeterince bilgi ve destek vermedikleri üzüntüyle dile getirilmektedir.

Bir diğer makalede ziraat bankaları üzerinde durulmakta ve ülkenin her bir parçasının altın değerinde olduğu, ülkenin bir tarım ülkesi olarak bu haliyle dahi yılda 50-60 milyon liralık ürün aldığı, devlete 5 milyon liranın üzerinde öşür verildiği kaydedilmektedir. Tarımsal üretimin ıslahı konusunu tüm önlemlerin önüne almak gerektiği, ülkenin zenginlik ve saadetinin buna bağlı olduğu ifade edilmektedir. Menafi’ sandıkları uygulamasının önemli bir adım olduğu ancak zamanla “menfaat” yerine “mazarrat” olduğu, bundan yirmi yıl önce kurulan ziraat bankalarının ilk dönemlerde hayli yararlı olmasına rağmen son zamanlarda çiftçi dışındaki kesimlere kaynak aktardığı ve Nafia Nezareti’ne ilhakından sonra ise bir tür arpalığa dönüştüğü belirtilmektedir (Mizan, 1908; 66/279).

Ziraat Bankası’nın her yıl halktan 1 milyon lira aldığı kaydedilirken bu gelirin hangi adla ve nereden hasıl olduğunu anlatmak üzere aşağıdaki istatistik verilir;

Menafi hissesinin bir senede tahakkuk eden miktarı	433.000 lira
Maarif hissesinin bir senede tahakkuk eden miktarı	200.000
Amele-i mükellefe bedelat-ı nakdiyyesinin bir senede tahakkuk eden miktarı	350.000
Amele-i mükellefeden bizzat çalışanların takdir edilen ücretleri	162.000
Tevdiat (ahalinin % 4 faizle verdikleri paradır)	5.000

	1.150.000

Her yıl sürekli ziraat bankalarına giren bu önemli servetin tarım sektörünün geliştirilmesi yolunda değerlendirilmesi halinde çok önemli bir mesafe alınabileceği ifade edilir. Bu paranın ikrazında (kredi) amaca uygun davranılmadığı, düğün-derneğe sarfedildiği ve doğal olarak borçlarını vadesinde ödeyemeyen ve tarlaları elinden alınan köylülerin ilkel şartlarda çalıştığı, murabahacıların köylüden ürününü yarı fiyatına aldığı, yine gelişmiş ülkelerdekine oranla hayvanların cılız ve güçsüz olduğu belirtilir. Söz konusu sermayenin tarıma, çiftçiye, yollara, araç ve nakliyyeye yönelik olarak etkin kullanılması gerektiği vurgulanır. Makalede önerilen tedbirler şöyle sıralanabilir:

1. Toplum tasarrufa yönelerek bankanın sermayesini artırmak üzere şube ve sandıklarında on guruşa kadar tevdiat kabul edilmeli ve yüz guruşa ulaşınca bir temettu hissesi verilmeli
2. Banka gelirlerinin türüne uygun olarak yalnız tahsis edildiği alanlara harcama yapılmalı, amacı dışındaki alanlara sarfedilmemeli,
3. Menafi hissesinden yıllık ele geçen 400.000 liranın 200.000 kadarı çiftçiye kredi verilmeli, diğer bölümü karşılık gösterilerek sadece tarımın gelişmesine yönelik önlemlere harcanmak koşuluyla 3-4 milyon lira kredi alınmalı,
4. Bu parayla en verimli yerlerden başlanarak ziraat kaynaklarımızı iskele ve demiryolu istasyonlarına bağlayacak araba yolları, köprü ve su kanalı yapım ve onarımı sağlanmalı,
5. Tarımsal alet ve edevatın temini, üretim ve onarımı amacıyla imalathane, tamirhane ve fabrikalar kurulmalı,
6. Örnek tarlaları ve ziraat mekteplerini pratik hale getirerek çoğaltmalı ve köylü eğitilmeli,
7. En iyi cins hayvanı damızlık seçerek ayırmak suretiyle hayvancılığı ıslah etmeli ve “cüce hayvan” nesline son vermeli,
8. Halkı yarışma, ödül, nakit desteği, sergi ve panayır kurmak yoluyla teşvik etmeli,
9. Kilometre hesabıyla teminat alan demiryolu hatlarının tarifelerindeki nakliye ücreti içinde toprak ürünlerine ait kısma bir kerelik % 50 indirim uygulanmalı,
10. Köylerde açılan mekteplere uygulamalı ziraat dersleri konmalı ve bu nedenle maarif hissesi tümüyle maarife teslim edilmeli,
11. Amele-i mükellefe (zorunlu işçilik) usulü tümüyle kaldırılmalı (Mizan’ın 55. sayısında gerekçeleri açıklanmıştır), herkesin angaryadan korunduğu ilan ve temin edilmeli,
12. Böylece 500.000 lira civarında bir nakit elden çıkacak olsa da Menafi’ ianesinin yukarıda açıklanan şekilde idare ve sarfiyla oluşacak yararlar daha ilk senede bu miktarın birkaç katına ulaşacaktır (Mizan,1908; 66/280).

Tarımsal eğitim üzerine kaleme alınan diğer bir makalede bu alandaki teorik ve pratik eğitimin önemi, bu yolla köylerin birer ziraat mektebine dönüştürülmesi, şehirlerdeki cazip kazanç koşulları nedeniyle köylerini terk eden çiftçilerin bu göçünü önleyebilmek amacıyla ilkokullardan başlamak üzere tarım eğitimi ve örnek çiftlikler kurularak deneysel eğitim verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Tarımsal hayat ile şehirlinin faaliyeti arasında bir karşılaştırma yapılan makalede, çiftçinin şehirli gibi kolaylıkla ve önemli bir servete sahip olma imkanı olmamakla birlikte sürekli ve güvenli bir geçim ve sağlıklı bir çevrede yaşama avantajı olduğu kaydedilir (Mizan,1889;111/1055).Yazarın önerisi ilk adım olarak

Nafia Nezareti ve vasıflı öğreticilerin katkısıyla köy ve kasabalarda eğitimi yaygınlaştırmak, vilayetlerde Maarif ve Ziraat müdürleri, mülki ve askeri idadi okullarının müdürlerinden raporlar istenerek bunların değerlendirilmesidir.

Bir diğer makalede ziraat bankaları konu edilmekte ve bu kurumların değeri takdir edilirken çiftçilerin Şubat-Mart aylarından itibaren geçimleri için zahireye ve hasad döneminde ise amele ücretleri vs. masraflar için şiddetle nakde ihtiyaç duyduklarını, ziraat bankalarının bu ihtiyaca yönelik daha hızlı ve kolaylaştırıcı bir tutum izleyerek köylüyü tefecilerin elinden kurtarması gereği vurgulanmaktadır. Banka şubeleri ile köylü arasındaki kredi ilişkilerinde yaşanan suistimallere ve bu kurumlarda çalışacak personelin nitelikli olmasının önemine işaret edilmektedir (Mizan, 1888; 103/991). Bir başka sayıda fen memurları ve ziraat öğretmenleri üzerinde ayrıntılarıyla durulmakta, Anadolu ve Rumeli’de tarımsal bakımdan tarih boyunca çok değerli olmuş bölgelerin artık ihmale uğradığı, biraz masraf ve çabayla Ziraat Nezareti’nin bu faaliyetleri canlandırabileceği, ziraat ve fen memurlarının yetersizliği ve Halkalı Ziraat Mektebi’nde öğretici bulunmadığı ve buradan yetişen memurların ihmal edildiği gibi bahislere yer verilmektedir (Mizan, 1909;103/430).

6. Yerli Sanayi ve Sanayileşme Politikası Üzerine

“Sanayi-i Dahiliyemiz” başlıklı bir makalede daha önce kaleme alınan “Usul-ü Himaye ve Serbesti-i Mübadelat” adlı makaleye (Mizan, 1888;101/969) atıfta bulunulmuş ve tam bir serbesti esası üzerine önerilen ve “ekonomi politik” adı verilen “ilm-i servet-i milel” ilkelerinin sanayi ve ticareti yeterince geliştirmiş ülkelerde yararlı olabileceği ancak Osmanlı ülkesi gibi henüz bu düzeye ulaşmamış yerlerde bu ilkelerin uygulanamayacağı yinelenmiştir:

“...memalik-i mahrusece dahi kavaid-i ilmiyeyi kabul itmeyerek hal ve mevki’ ve düvel-i ecnebiyyenin muamelatı nazar-ı dikkate alınarak sanayi-i dahiliyeyi ecnebi rekabetinin te’sirat-ı muzırından muhafaza eyleyecek bazı tedabir-i himayetkaranede bulunulması lüzumu hiss olunmuş ve yerli sanayi ve ticarete karşı öteden beri hükümetce bazı müsaedat dahi ita edilmiş idi...” (Mizan, 1889; 115/1087).

Yine yakın zamanda yün, pamuk ve dokumacılıkta kullanılan bazı hammaddelerle üretilen dokumaların gümrük resminden muafiyeti hakkındaki padişah iradesinin yerli sanayici tarafından memnuniyetle karşılandığı, ülke sermayedarlarının bu ve benzeri müsaadeler karşısında fabrika ve atölyeler kurması gerektiği, oysa böyle bir rağbet olmadığı üzüntüyle kaydedilir. Bu durumun nedenleri ele alınır ve halkın gelişmiş ülkelerdeki alet-edevata vakıf olamadığı, bu tür araç ve makinaların getirilmesi masrafından kaçınıldığı belirtilir. Sanayi ürünlerine yönelik sergi ve fuarlar düzenlemenin önemi ve en azından Ticaret ve Nafia Nezareti tarafından sınai araç ve makinaların resimleri, fiyat ve kullanımlarına ilişkin detaylı tarifnameler getirtilerek sanayici-tüccara memurlar aracılığıyla gösterilmesi ve bunların getirilmesinin teşvikinden söz edilir.

İzleyen sayıda “sanayi ve makinalar” başlığı altında tamamlayıcı bilgilere yer verilmekte ve sanayiye önem vermeyen ülkelerin tam bir güven içinde yaşam süremeyeceği belirtilmektedir. Emek ve sermayenin makinalaşma ile gücünü binlerce kat artırabileceği, hızlı, ucuz ve bol üretimin sağlanabileceği, Osmanlı ülkesinde öteden beri revaç bulmuş bazı sanayi dallarının bu yolla hızla gelişebileceği ifade edilmektedir (Mizan, 1889;116/1095). Eyüp ve Göksu’da çanak-çömlekçilerin üretim tekniklerinin halen ilkel ve basit olduğu, oysa bazı makinalardan yararlanırseler çocuklarına daha ileri ve avantajlı bir üretim bırakabilecekleri ifade edilmektedir. Bu arada Eyüp oyuncakçılarının bu direnci ve geleneksel yöntemlerde ısrarı eleştirilerek “babalarının san’atını beğenmeme, küfran-ı nimetde bulunma...ve o san’atı... tahkir...”saymaları garip bir düşünce olarak nitelenmektedir .

Yine İncirköyü’nde bulunan züccaciye fabrikası ve üretimi övülürken şişehanelerdeki eski usul üretim eleştirilir. Odun sanayii için de benzer tesbitler yapılarak fabrikalaşma önerilirken tüm bu iyileştirmeler için bir sanayi sergisi önerisi tekrarlanır (Mizan 1889; 116/1096).

Mizan’a gelen “Sanayi-i Osmaniye” başlıklı ve “Bir Türk” imzalı okuyucu mektubunda sanayileşme ve milli bir sanayi tesisi için sanatkarların, sermayedarların ve eğitimcilerin harekete geçmesi çağrısı yer almakta, gazete de bu uzun mektuba destek vererek sanayiinin sadece devletten beklenecek bir iş olmadığını vurgulamaktadır:

“...sanayimizin terakkisine biraz da halkımız sarf-ı himmet ve ikdam itmeli ve sunuf-u agniyamız dahi köşe-i atalet ve rehaveti terk ile meydana çıkmalıdır...”
(Mizan,1889;136/2154)

Yerli dokumaları konu alan bir diğer yazıda yerli sanayinin desteklenmesi ve yabancı ile ihracatta rekabet edecek mensucatımız olmasa da kendi ürünümüzü tercih ederek paranın ülke içinde kalmasına çalışmak gerektiği ifade edilmekte, örneğin Sakarya'nın köylerinde kadınların ürettiği pamuk bezlerinden mamul giyeceklerin rağbet görmesi halinde bu kadınların sanatlarına özen göstererek bu işe yoğunlaşabileceği, bu tür desteklerin dolaylı da olsa katkı sağlayacağı kaydedilmektedir (Mizan 1908; 55/235)

7. Maliye ve Borçlar Meselesi

Maliye meselesine çeşitli sayılarında sıklıkla yer veren gazetede Babıali'nin bu meseleyi ciddiyetle ele alması gerektiği ifade edilmektedir. Gazete, mali işleri ve maliye alanını şöyle tanımlamaktadır:

“...evvela memalik-i mahsusasında hasıl olan varidatı nam-ı nami-yi hazret-i

Padişahiye olarak tahsil ve cibayet, saniyen varidatı malve mülkün sahib-i meşru' u mufahhamı tarafından kanun ve nizam mecrasıyla tayin olunan mahallere sarf ü ita, salisen gerek irad ve gerek masrafın bir usul-ü muayyene dairesinde kayıd ve tesciliyle müteselsilen ta emvalin sahib-i akdesine kadar hesap virmek vazifeleridir...”. Böylece aşar, agnam, emlak, temettu vergileri, askerlik bedelleri, arazi gelirleri gibi hazineye giren gelirlerin tümü, bunların idaresi, tahsili ve sarfı “umur-u maliye” alanında demektir. Sorun bu gelirlerin tahsil edilmesi, yönetimi ve harcanmasıyla ilgilidir (Mizan, 1886;12/9, Mizan 1888; 46/400).

Bütçe dengesinin sağlanması ve açığın kapatılması, maaşların düzenli olarak ödenmesi amacıyla Hasan Fehmi Paşa başkanlığında bir komisyon ve ardından (sadece bütçe açığına yönelik) bir başka olağanüstü komisyon kurulduğu kaydedilmekte, bu faaliyetlerin gazete tarafından izlendiği ve alınan önlemlerin yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Yine hazinenin borç siyaseti sıklıkla eleştirilmekte ve “yıkıcı” olarak nitelenmektedir. Borca her ihtiyaç duyulduğunda gelecek yılın bütçe gelirlerinden hesapsızca teminat gösterilerek sıkıntılar ötelenmekte ve durum zora sokulmaktadır (Mizan, 1908; 22/95)

Osmanlı maliyesindeki bunalımın yeni bir durum olmadığı, geçmişte özellikle ulufe arbedeleri vesilesiyle bir takım sıkıntılar yaşandığı ancak bugün memurun ihmale uğrayarak yardıma muhtaç bırakıldığı ve (maaş kırıcı) tefecilerin insafına terk edildiği ve ahlaklarının ifsad edildiği dile getirilmektedir (Mizan, 1886; 12/99)

Hazine-i Maliye'nin yakınında yüze yakın sarraf dükkanı olduğu ve bunların kasalarında esham, ihtiyaç sahiplerinin maaş kuponları ve tahvillerle dolu olduğu, bu dükkanların etrafında mali olarak sıkıntılı kişilerin dolandığı belirtilmektedir.

Borçlarla ilgili olarak özellikle Duyun-u Umumiye'nin kaldırılmasına dair tartışmalara dengeli bir yaklaşım ortaya konmakta, bu işin uygun bir zamanlama gerektirdiği belirtilerek Avrupa nezdinde doğuracağı sıkıntılara işaret edilmekte, borçların azaltılması öncelikli hedef gösterilmektedir. Esasen masrafların düşürülüp gelirlerin artırılması daha isabetli bir çözüm olarak önerilmektedir (Mizan, 1908; 1/5).

Mizan'a göre ülkenin reel mali gücü ile gelecek yıla ait ihtiyaçlar net olarak ortaya konmalı ve karşılaştırılmalı, bu hususun tesbiti ve şeffaflıkla duyurulması yoluna gidilmelidir. Aksi halde daha büyük bir yıkıma doğru gidilmektedir (Mizan, 1908; 29/128).

Memurların maaşlarını düşürme ve sayılarını azaltma şeklindeki “tensikat” uygulamasında bir çok liyakatli memura yazık edildiği ve kayırmaya dayalı uygulamalara rastlandığı ifade edilmektedir. Bir an önce bu uygulamadan vazgeçilerek bütçelerini hazırlamakta geciken nezaretlerin bütçe takvimine kadro ve bütçelerini hazırlamaları gereği hatırlatılmaktadır (Mizan, 1908; 41/179).

Levant Herald gazetesinin sarrafların engellenmesi konusundaki eleştirisine cevap veren Mizan, mali sıkıntının batılı devletlerle imzalanan ticaret ve kredi anlaşmalarından kaynaklandığını bu durumun

ancak mali bilgi ve deneyimini geliştirecek olan yerli unsurlarla düzeltilebileceğini yazar (Mizan, 1886; 12/100). Borçları istibdat döneminden kalan “kolera” mikrobuna benzeten diğer bir makalede borçlar için doğru dürüst bir tesviye (düzeltme) işlemi gerektiği ileri sürülür (Mizan, 1908; 48/207)

“Usul-ü Maliyemiz” başlıklı diğer bir yazıda yabancı danışman getirilmesi yersiz ve gereksiz bulunmakta, Osmanlı ülkesinin mali esaslarının uzun bir tarihsel birikimin ürünü olduğu, on dört asırlık bir şer’i geleneğe dayanarak geliştirildiği belirtilmekte ve bir “ecnebi”nin bu özelliklere layıkıyla nüfuz edemeyeceği ileri sürülmektedir (Mizan,1908; 60/256).

Osmanlı ülkesinde batılı ülkelere oranla gelirlerin düşük oluşunu konu alan bir diğer makalede bu durumun sebepleri arasında imar ve gayretlerin eksikliği, araçların kıtlığı, idari bilgisizlik, istibdattan kalan atalet sayılmaktadır. Ayrıca bazı bürokratlar başta olmak üzere suistimal ve iltimas yoluyla mülk alım-satımlarında hazinenin zarara uğratılmasına yer verilmektedir (Mizan, 1908; 67/283).

Ticaret üzerinden alınan gümrük vergilerinin mevcut ticaret hacmiyle orantısızlığını ele alan gazetede, gümrüklerdeki düşük maaşlı memurların durumunun iyileştirilmesi suretiyle suistimallerin kısmen de olsa engellenebileceği ancak Babıali bütçe komisyonunun bütçe açığı gerekçesiyle konuyu dikkate almadığı belirtilerek merhum Fazıl Ahmet Paşa’nın bir sözü ile uyarıda bulunulmaktadır:

“varidat ile mesarif arasında husul-ü tevazün ile te’min-i hayat ü devlet için bazı varidat vardır ki lağvetmeli, bazı mesarif de vardır ki tezyid eylemeli”(Mizan,1909; 78/328).

Gazete İspanya ile Osmanlı ülkesini karşılaştırırken Osmanlı’nın beşte biri büyüklükteki İspanya bütçesinin 1 milyar frank, Osmanlı’nın ise 500 milyon frank civarında olduğunu, gelir kaynaklarının etkin ve verimli kılınması gerektiğini belirtmekte ve mutedil fakat en az giderle en kısa yoldan vergi tahsil edilmesi gerektiğini, miras ve intikal vergileri ile 10 milyonluk açığın 1-1,5 milyonun telafi edilebileceğini ileri sürmektedir (Mizan,1909; 80/336).

8. Duyun-u Umumiye ve Reji Şirketi Hakkında

Mizan’ın Reji şirketi hakkında “istibdattan sonra ülkenin başına gelen başlıca felaketlerden biri” olduğu değerlendirilmesinde bulunduğu ve şu satırlarda oldukça açık olarak dile getirilmektedir:

“...Duyun-u Umumiyye idaresinin vatanımıza itdiği maddi ve manevi hizmet cidden büyüktür. Hizmet-i vakıası iki kat farz idelim. Hizmetin şu iki katı bile Reji yüzünden iras olunan duyun-u umumiyyenin zararını tazmin için kifayet itmez...” (Mizan, 1888;6/44)².

Tütün vergisinin “rusum-u sitte” arasında sayılarak Duyun-u Umumiyye’ye bırakılmasında, müstakil veya ihale yoluyla idare yöntemlerinden ikincisinin tercih edilmesini bir “dolap” olarak niteleyen gazete, bu yolla tütün üzerinden batılıların fiilen kendi idareleri yararına çalıştıklarını belirtir. Duyun-u Umumiyye ile Reji İdaresi azalarının benzer (ya da yakın) kişilerden oluştuğunu, hatta şeytani bir plan içinde Osmanlı ülkesinde “tütün ziraatini zaman içinde bitirmek” üzere çalıştıklarını kaydeder. Avustralya ve Amerika’da dahi tercih edilen Osmanlı tütünü tümüyle bitirilecek ve dışarıdan tütün alınacaktı.

Duyun-u Umumiyye’nin sorumluluğunu ise bir vaka ile örnekler:Hurşid Efendi isimli bir tütün erbabının 10 guruş eden tütününe reji 2 guruş verirken, bu kişinin teklife yanaşmaması ve bu durumda uygun fiyata dışarıya satmak için araştırma yapması, bu süre zarfında da reji anbarlarında ürünün korunmasına imkan verilmesi gerekiyordu.Bir süre sonra Hurşid Efendi komiser tarafından dikkate alınmış ve kendisi maaşla görevlendirilmiştir.İlk sene mutad olan 70 bin lira yerine 111 bin liraya çıkan gelir daha sonra 150 bin lirayı aşmıştır.Reji bu görevin feshi için mücadele etmiş ve nihayet adı geçen kişi komiserin ayrılışından sonra kovulmuştur.Tütün öşrü Duyun-u Umumiyye tarafından 95 bin liraya rejiye ihale edilmiştir (Mizan, 1909; 107/445).

Mizan, tütün rüsumunun tahsili için bir başka yol ve yöntem bulunmasında ısrar etmekte ve tütün idaresi için bazı esaslar önermektedir:

² “Reji İdaresi”adlı bu makale Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Yıldız Perakende Gazete tasnifi içinde Y.PRK.GZT:51/7 koduyla mevcuttur.

1-Devlet vergileri, işlenen arazinin miktarına hasredilmeli ve ürün toplama, saklama ve satma işinde çiftçilerin tam bir özgürlüğü sağlanmalı, başka bir vergiye tabi tutulmamalı.

2-İhracat iyi cins tütünlere yöneldiği için, arazinin bir dönümü üzerinden alınacak vergi, orta cins tütünden sağlanacak üretici karları hesaplanmak suretiyle tesbit edilmeli.Bu yolla iti cins tütün yetiştirmek ve fazla kar etmek özendirilmeli.

3-Uygun taksitler halinde tahsil edilmek üzere dönüm başına alınacak vergi dışında üreticiden her hangi bir vergi istenmemeli. Şehir ve kasabalardaki perakendecilerden ise temettu, patent, ruhsatiye vb. istenebilir.

Böylece kaçakçılık önlenebileceği gibi üreticinin ruhsat başvurusu ve belirlenmiş taksit ödemeleri dışında bir zorluğu kalmayacaktır. Hükümet ise yılda bir kez müfettiş denetimiyle ekilen arazinin beyana uygunluğunu denetler ve sıradan tahsildarlarla taksit almakla yetinir (Mizan, 1909;107/446).

9. Sigorta ve Sigorta Şirketleri Hakkında

Gazetede yayınlanan“sigorta kumpanyaları” başlıklı makalede günün gazetelerinde sigorta şirketleri hakkında sık sık lehte ve aleyhte yorumlar yapıldığı, ancak okuyucuların bu şirketlerin hizmetleri ve entrikalarına dair sağlıklı bir fikir sahibi olamadıkları belirtilir. Dersaadet’te bu tür şirketlerin hayli çoğaldığı, karlarının ciddi artışlar kaydettiği ifade edilir. Osmanlı ülkesi dışındaki ülkelerde buradaki gibi sigorta şirketlerine ya izin verilmediği veya yerli şirketleri korumak amacıyla ağır vergilere tabi tutuldukları kaydedilir. Bu şirketlerin suistimallere açık niteliğine değinilerek uzun süredir prim ödeyen müşterilerin gerektiğinde paralarını alamayarak mağdur edildikleri belirtilir. Kolaylıkla kurulabilen bu şirketlerin Osmanlı mahkemelerine tabiiyetlerinin dahi sağlanamadığına dikkat çekilir ve yerli unsurların neden sigorta şirketi kuramadıkları, böylesine karlı bu iş için neden harekete geçilemediği sorulur (Mizan,1888;107/446).

Diğer bir sayıda bir sigorta şirketinin yukarıdaki yazıya cevaben “Osmanlı hükümlerine tabiiyet başvurusunda bulunduğunu” belirten mektubuna gazete tekrar bir cevap verir ve bu başvuru meselesinin işin sadece bir boyutu olduğunu, oysa bu şirketlerin yabancılara milyonlarca gürüş aktardığını ileri sürer ve önlem alınması gerektiğini belirtir (Mizan,1888;76/761)

Patent usulüne göre bu şirketlerin birinci derece bankalardan sayılarak patent vergisi ve hatta karlarından hükümete ödemeler yapması gerektiği ifade edilir. Yine yerli şirketlerin kuruluş imkanlarının aranması gereğine işaret eder.

Bir başka yazıda kazaya uğrayan mülkünün değerini tahsil edemeyen müşterilerin mağdur edildiğinden bahisle sigorta mevzuatı ve ruhsat konusu tekrar vurgulanır ve yalnızca bu konuda yapılacak düzenleme ve hükümlere uymayı taahhüt eden şirketlere ruhsat verilmesi gerektiği belirtilir (Mizan, 1889;109/1037).

10. Demiryolları Meselesi

Anadolu’nun tabii servetinin gelişmeye oldukça kabiliyetli olmasına rağmen yeterince yararlanılamamasının nedenleri arasında, bu servetin ve ürün fazlasının nakli için gerekli yol ve geçitlerin eksikliğinden söz edilir. Sultanın şose yollarla ilgili yatırımlarının yanında demiryollarıyla ilgili müzakerelere başlaması memnuniyetle karşılanırken kalkınma için Anadolu’nun demir ağlarla örülmesinin önemi vurgulanır (Mizan, 1888;47/413)

Anadolu demiryolları yapımının sultan adına tarihte Osmanlı sultanlarının buraları fethetmesi kadar önemli bir iş olduğu ve devletin can damarları olarak bilinmesi gerektiği ifade edilir. Bu faaliyet o derece önemli görülür ki Rumeli demiryolları yapımında Baron Hirsch’in suistimallerinden ve hazineyi uğrattığı zarardan söz edilir ve “...keşke böyle suistimaller irtikab iderek Anadolu hututunu dahi ikmal eylemiş olsaydı” denir (Mizan, 1887;19/165).

Anadolu demiryollarını konu alan bir diğer yazıda inşa imtiyazına sahip olan Necip Paşa’nın Kütahya’ya kadar verilen izinle yetinmeyerek 3 bin kilometreye ulaşan Konya-Yumurtalık-Diyarbakir-Ereğli-Erzurum hatlarının yapımını da istemesi halinde ağır ve kaldıramayacağı bir işe soyunmuş olacağı eleştirilir. Menafi sandıkları, halkın ianeleri ve aşar fazlasından gelecek olan teminatlara güvenen bu zatın talebi gazete tarafından uygun görülmez (Mizan,1888;50/449).

Anadolu demiryollarının İzmit'ten başlayarak inşasının tamamlanması için devletin gayretlerine karşın işin geciktiğini ve bu gecikmede Avrupa'da işin zorluğu ve Osmanlı'nın şartlara uymayacağı yönündeki karşı propagandaların etkisi olduğunu ileri süren Mizan, sermayedarların bu propagandalardan etkilendiğini ifade eder. Nihayet ortaya çıkan grupları okuyucusuna tanıtır ve üç grubun teklifini detaylarıyla ele aldıktan sonra bir an önce tercih yapılarak işe başlanması gerektiğini belirtir (Mizan, 1888;60/568).

Ülke içinde snai gelişmenin sağlanması için demiryolu yapımının kaçınılmaz olduğunu belirten gazetede Ankara hattının inşası ve Aydın-Kasaba hattının uzatılması ile yetinmemek ve dürüst sermayedarlarla yola devam etmek gerektiğini ifade eder. İstanbul-Bağdat hattının şimdilik lüks olacağını, Anadolu'daki asıl hatların İzmit ve Ankara hattı, Samsun-Amasya-Sivas hattı ve Aydın hattının Niğde, Konya, Dinar ile İzmir'e bağlanabileceğini kaydeder (Mizan,1889;102/978).

Sivas-Erzincan-Erzurum hattının önemi artacağı gibi Erzurum-Bayezid-Tebriz hattı yapılırsa İran mallarının batıya taşınmasında rol oynayabileceğini belirtir. Üçüncü olarak İskenderun-Halep-Urfa-Diyarbakir hattı anılır. Dördüncüsü Adapazarı-Ereğli-Kastamonu-Sinop hattıdır ki askeri önemi yanında Ereğli kömürü vb. yararlar içerir. Beşincisi İzmit-Bursa-Mihalıç-Sultaniye kalesi hattıdır. Yine askeri ve ticari önemi vardır. Altıncısı bağlantı ve ikmal hattı niteliğinde olabilecek Eskişehir-Kütahya-Karahisar-Konya hattıdır. Muhtemel güzergahları oldukça ayrıntılı işleyen makalede bu programın büyük ve maliyetli olduğu ancak yabancı sermayeye taassup içinde yaklaşmamak gerektiği dile getirilir (Mizan, 1889;102/979).

Rumeli demiryolları için büyük bir askeri hat ve iki bağlantı hattı olmak üzere İstanbul'dan başlayan Avlonya ve İskodra'da biten bir güzergah olabileceği ifade edilir. Dörtte birlik bölüm olan İstanbul, Kuleli-Burgaz-Dedeoğaç hattının beş on yıldır işlediği, buradan Gümölcine-Yenice Karasu-Kavala hattına ve ikinci bir yol olarak da Drama yakınlarından Siroz'a oradan Selanik-Üsküp-Manastır-Avlonya gibi istasyonlara uğrayabileceği belirtilir. Bosna hattının yapımının birkaç yıl içinde biteceği, yine Karınabad-Aydos hattıyla da Osmanlı Devleti'nin Romanya ve Rusya hatlarına bağlanabileceği kaydedilir (Mizan, 1889; 103/990).

Tüm bu demiryollarının askeri-siyasi yararları yanında ticari-sınai değeri gözetilerek ürün ve nüfus bolluğu olan bölgelerden geçmesinin esas alınması gerektiği belirtilir (Mizan,1888;72/713).

11. Gümrükler ve Denetim Sorunu

Gazetede yer alan çeşitli makalelerde gümrüklerdeki denetimsizlik ve gelir kayıplarına dair tesbit ve önerilere rastlanmaktadır. Gazete, devletin mali sıkıntılarından dolayı sıklıkla başvurduğu gümrüklerin teftişine ilişkin heyetin bu defa ilga edilmesini eleştirerek bu denetimsizliği hayret ifadesiyle karşılar. 1324 senesi boykotajını gelirlerin düşmesine bağlayanların yanıldığını, asıl problemin gümrük gelirlerindeki denetimsizlik olduğunu ileri sürer ve Mebusan'a bu hususta acil önlem çağrısında bulunur (Mizan, 1909; 88/368)

Rusumat emaneti tarafından "tensikat" uygulaması çerçevesinde denetim memurlarının lağvedilmesini ve bu işin Meclis-i Emanet'e devrini eleştiren Mizan, bu yeni ekiple işin başarılacağını ve gelirlerde büyük kayıplara uğranacağını iddia eder (Mizan,1908; 66/280).

Ülkeye dışarıdan gelen tüm malların değeri üzerinden alınan % 8'lik verginin bir süre önce % 11'e çıkarıldığını belirten bir diğer makalede ihracattan (tarifeye bağlı bazı mallar istisna) % 1 ve ülke içinde bir limandan diğerine giden ticari mallardan % 2 vergi alındığı bilgilerini aktarır. Gümrük memuru maaşlarının düşüklüğünü, işbölümünün rasyonel olmadığını, tüccarın rüşvet tekliflerini, verginin aynı olarak ödenmesi uygulamasını, işlem hatalarından tüccarın bazen zarara uğrayarak mal fiyatlarını yükselttiğini, bürokratik zorluk ve gecikmelerin kaçakçılık ve hileyi getirdiğini eleştiri konuları olarak sıralar. İthalat ve ihracatı güçleştiren bu sorunların aşılabilmesi için gümrük memuriyetinin ıslahı, eğitimi ve durumlarının iyileştirilmesi zaruretini vurgular. İşlemlerin basitleştirilerek ticaretin kolaylaştırılmasını, mevcut memurlardan bir "istatistik heyeti" oluşturularak sürekli ve düzenli gelir istatistikleri tutulmasını önerir (Mizan, 1909; 97/406)

Gelir kayıpları öyle boyutlara ulaşmış olacak ki gazetenin bir diğer sayısında İngiltere'den gümrük uzmanları getirildiğinden sözedilir (Mizan,1909; 102/425).

Yine gümrüklerde değer takdiri işlemlerinde ciddi zararlara yol açıldığı, bu işlemler sırasında ürün tanımada bilgi eksikliği ve tahmine dayalı işlem yapıldığı, batıdaki gibi teknik cihaz, doküman ve katalogların bulunmaması eleştirilir. Gazete, Rusumat danışmanı Crawford'un gümrük işlemlerinde beyanname usulü kullanılması ve bu konularda memurların eğitilmesini öngören çalışmasını memnuniyetle karşılarken ticari itibara dayalı bu metodun işleri kolaylaştırabileceği ancak gerekli uygulama şartları sağlanamazsa sorunun derinleşebileceği uyarısında bulunur (Mizan, 1909; 120/503).

12. Zorunlu İşçilik

Gazete “amele-i mükellefe” adı altında yapılan uygulamayı eleştirerek bunun angarya bakiyesi olduğunu ve mali sıkıntılar nedeniyle geliştirildiğini belirtir; “...Hazine-i celilenin müzayakası, hükümetçe matlub olduğu vechile memleketde umur-u nafia icrasına mani bulunduğundan...muvakkat bir hizmet-i müfthire olmak üzere...” ifadeleriyle kamufle edildiği ileri sürülen bu uygulama, yol yapımı için her Osmanlı vatandaşının yılda dört gün bedenen çalışması, şayet çalışmayacaksa bedel ödemesi esasına dayanır. Kural açık olmasına rağmen uygulamada, yol yapımı olmasa da sene başında bedel talep edilmektedir. Mizan, Nafia Nezareti'nin gelirleri arasında önemli bir kaynak oluşturan bu bedel uygulamasının asıl amacı dışarıda bırakarak bir tür “angarya vergisi” ne dönüştüğünü ileri sürer. Kanun-u Esasi'nin bu uygulamayı fiilen kaldırması gereğine işaret eden makalede nafia hizmetlerinin de bu suretle sekteye uğratıldığını belirtir (Mizan,1908; 55/235).

13. Çeşitli Konulara Dair Diğer Makaleler

Gazete, “İstanbul Rıhtım İşleri” başlığı altında İstanbul'da bulunan rıhtım şirketinin tarifede belirtilen miktarlar dışında ve usulsüz olarak zaman zaman tahsilatta bulunduğunu konu eder. Tüccarın rıhtımdan istifade etmesi gerektiğini ancak sadece 6 numaralı tarifedeki cetvelde yer alan verginin % 30'unu ödeme zorunluluğu olduğunu kaydederek alınan fazla bedellerin iadesi gerektiğini hatırlatır. Daha önce de şirketin haksız uygulamaları olduğu hatırlatılırken erbab-ı ticaretin hakkını aramasının mümkün olduğunu belirtir. Mizan bu tür konulardaki duyarlılığını kamuoyu ile paylaşır ve ticari hukuka riayet konusunda bir bilinç oluşturulmasına katkıda bulunur (Mizan, 1909; 118/490).

“Anadolu Ciheti Su Kumpanyası” başlıklı bir makalede ise daha önce Beyoğlu Su Kumpanyası sayesinde bu bölgede ve İstanbul'un bu yakasında önemli bir hizmet görüldüğü belirtilirken bu kez Anadolu yakasına su sevki için Ermeni Karabet Efendi'nin aldığı imtiyazdan bahsedilir. Bu suyun Terkos gibi olmayıp Göztepe önlerindeki Göksu deresine toplanan nefis bir su olduğu, tüm İstanbul'da satılabileceği belirtilir. Suyun değerlendirilmesine dair teknik önerilerden sonra imtiyaz sahibi ve hükümet tebrik edilir (Mizan,1888;71/703).

“Ticaret-i Bahriye ve Şirket-i Osmaniye” adlı makalede Osmanlı denizciliğinin tarihteki ihtişamından ve başarılı gemiciler yetiştirdiğinden söz edildikten sonra denizcilik alanında yelkenlilerden vapurlara doğru teknik gelişmeler yaşandığı ve batılı ülkelerin bu gelişmeleri hızla izlediği, büyük şirketler tesis ederek sermayelerini birleştirdikleri, denizcilik okulları açtıklarını, gemilerin yükümlülükleri konusunda muafiyetlerle korundukları, tersaneciliğin geliştirildiği ve bu suretle deniz ticaretinin ileri mesafeler katettiği belirtilir. Ticari olduğu kadar askeri-siyasi katkıları olduğu kaydedilen bu alanda Osmanlı tüccarına çağrı yapılır. Daha önce girilen Tuna, Umman ve İdare-i Mahsusa adlı şirketlerin gelişme kaydedemediği, bu alanın devlet görevlilerinin değil tüccarın işi olduğu vurgulanır. Şirket-i Hayriye'nin 60 bin lira sermaye ile kurulduğu, 30 yıl içinde halktan 3.5 milyon lira ücret aldığı, hissedarlarına olduğu kadar halka da yararlı olması gerektiği ifade edilir. Tersane ve iskeleler yapılması, kömür madeni naklinde kullanılması, hissedarlara bir emniyet (ve borç) sandığı ile şirket çalışanlarına bir emekli sandığı tesisi, kaptan ve makinistlerin eğitim için Avrupa'ya gönderilmesi ve ülkede bir okul açılması gazetenin önerileri arasındadır (Mizan, 1882;29/239).

Meşrutiyetin ilanından 7 ay sonra Avusturya'ya uygulanan boykotun konu edildiği “Boykotajın Netayıcı” başlıklı makalede bu boykotajın etkili olduğu ifade edilir ve Viyana basımının olayı küçümsemesine rağmen bu ülke tüccarının şikayetçi olduğunu Avusturya ticaretine ait verilerle ortaya koyar (Mizan, 1909; 78/329).

Paris'te iki yıl sonra (1889) kurulacak bir sergiyi konu alan bir diğer makalede bu serginin Fransız ihtilalinin yıldönümüne denk gelmesinden dolayı bazı batılı devletlerin sergiye katılmaya yanaşmadıkları ancak bu durumun Osmanlı Devleti için bir engel teşkil etmeyeceği belirtilir (Mizan, 1887;29/240) Sonraki bir sayıda Paris sergisinin açıldığı ve 45 devletin resmi ya da yarı resmi olarak katıldığı ve katılımın hayli yoğun olduğu belirtilir (Mizan, 1889; 96/935).

Osmanlı ülkesinde yeni bir sergi açılmasının yararlarını ele alan bir başka yazıda ticaret, tarım ve sanayi için sayısız yararları olan bu faaliyetin Nafia Nezareti tarafından kolaylaştırılması ve bir an önce gerçekleştirilmesi dileği ifade edilir (Mizan, 1890;131/2115).

Bu makalelerden başka patent uygulaması hakkındaki nizamname metninin yayınlandığı “Patent Nizamname-i Aslisi” ve posta hizmeti ve ücretlerine ilişkin “Postalar” ve “Posta Ücüratı Hakkında” adlı makaleler yer almıştır (Mizan, 1888; 74/740)

SONUÇ

Mehmed Murad Bey yönetiminde 1886-1909 yılları arasında yayın faaliyetini sürdüren Mizan gazetesi siyasi meselelere olduğu kadar iktisat ve maliye alanına dair pek çok meseleyi genellikle eleştirel bir dil ve üslupla ele almıştır. Gazete bu devre içinde haftalık ve sonraları günlük olarak çıkmış, İstanbul dışındaki Osmanlı ülkesine de ulaşmayı hedeflemiştir.

İktisadın geleneksel (şer'i) karşılığı olarak “tutumlu ve dengeli olma” anlamını da öne çıkaran gazetede tasarruf edenler “ümme-i mukteside (iktisatçı/ortayı temsil eden ümme)” olarak nitelenmiş ve yerli malı tüketiminin önemi, moda düşkünlüğü ile batı taklitçiliğinin yıkıcı etkisi üzerinde durulmuştur.

Devletin terakkisi için potansiyel zenginliklerin yeterince değerlendirilemediğini söyleyen Mizan, millet malını zarara uğratan bürokratik-mali uygulamaları şiddetle ve sıklıkla eleştiri konusu yapmıştır. Mali bürokraside rasyonel ve etkin bir yapılanmaya ihtiyaç olduğunu ileri sürerken resmi evrakta kullanılan ve ticari-mali verimliliği olumsuz etkileyen geleneksel-ağdalı bürokratik dile eleştiriler yönelmiştir.

Mizancı Murat Bey ve gazetesi siyasette “adem-i merkeziyet” türü kavramsallaştırmaların gayrı müslim toplulukların icadı olduğunu ileri sürmekte ve merkezi bürokrasiye ve sultan iradesine olan inanç ve bağlılığı öne çıkarmaktadır. Bu itibarla tam bir parlamento (demokrasi) tercihinin iltifat etmemekte ancak merkezi devlet ve bürokrasiye yönelik eleştirilerini de esirgememektedir.

Gündemdeki ticaret ve sanayi politikası yaklaşımlarından “himaye (korumacılık)” taraftarı görüşü esas almakta ve iktisada dair ilkelerin yer, zaman ve koşullara göre farklılaşabileceğini kaydetmektedir. Osmanlı ülkesinin serbesti yanlısı politikalar izlemesi halinde gelişmiş batılı ülkelere Pazar olacağını ve yıkıcı rekabete direnemeyeceğini belirtmektedir.

Gümrük vergilemede değer esaslı (advalorem) keyfi bir vergileme yerine tür ve ağırlık esasına dayalı seçici (spesifik) vergilemeyi önermekte, bu konuda yol ve imkan bulunması zarureti üzerinde durmaktadır. Kapitülasyonların kaldırılmasının bir süreç işi olduğunu, adalet ve eğitimde gelişme sağlanması ve kararlı bir çabayla bu işin üstesinden gelinebileceğini belirtmektedir.

Tarım sektörünün önemini işleyen bir dizi makalede ülke topraklarının zenginliğine rağmen yeterince değerlendirilemediği ve fakat tarım kesiminin yeniliklere açık ve yetenekli olduğu ifade edilmekte, tarımsal kredilerin (ziraat bankalarının) suistimallerden korunması, tarımsal ürün ihraç ve ithalinden alınan vergilere dair destekleyici düzenlemeler yapılması ve tarım ürünlerinin ıslahına ihtiyaç olduğu, yol yapımı ve makinalaşmanın önemi üzerinde durulmaktadır.

Geleneksel sanayi yöntemlerinde ısrarı eleştiren gazete, makinalaşmanın ve yeni teknikleri sanayiye uygulamanın şart olduğunu, yerli sanayinin desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Devletin mali politika uygulamalarını sıkça eleştiren gazetede Duyun-u Umumiye ve Reji gibi kuruluşların zararlarını ve bunlardan kurtulmak gereğini teslim etmekle beraber bunun için uygun bir zamanlama gerektiğini, esas çözüm yolunun etkin bir mali denetim ve gelirleri artırıcı yolların araştırılması yanında harcamaların kısılmasına bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Maliye etrafında kümelenen spekülatif faaliyetlere sürekli dikkat çekilmekte, yabancı mali danışmanlıklara sıcak

bakılmayıp çözümün yerli ve milli unsurlar eliyle mümkün olabileceğine inanılmaktadır. Yabancı sigorta şirketlerinin ülke parasını dışarıya aktardığı, bu ve benzeri girişimlerin yerli şirketlerce yapılması ve desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir. Demiryolları yapımının siyasi ve iktisadi önemi üzerinde durulmakta, güzergahların seçiminde iktisadi kriterleri göz ardı etmemek gerektiği kaydedilmektedir.

Mizan'ın ve Murad Bey'in iktisadi-mali konulara yaklaşımında yer yer geleneksel (şer'i) referanslara gönderme yapıldığı ve ayrıca yerli-milli bir iktisat politikası yaklaşımının öne çıktığı söylenebilir. Bir dönem Duyun-u Umumiye Komiserliği görevinde bulunan Murad Bey'in şahsında bu yaklaşımlar ve bürokrasi içinde ya da etrafında sürdürdüğü mücadeleler sözkonusu "millici" refleks ve özellikleri fazlasıyla yansıtmıştır.

Kaynaklar:

AYDIN, Suavi (2001) "İki İttihat Terakki: İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset", Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi, ss.119-121, İletişim yayınları, İstanbul

BOZDAĞ, İsmet, (2005), Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, Pınar yay. İstanbul **EMİL, Birol**, Mizancı Murat Bey:Hayatı ve Eserleri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi yay. no: 2417, İstanbul 1979

MURAD , MİZANCI MEHMED (2005a), Meskenet Mazeret Teşkil Eder mi? Hazırlayan: A.Fidancı, Şehir yayınları., İstanbul

MURAD , MİZANCI MEHMED (2005b). Tatlı Emeller Acı Hakikatler, ss.9-12, Hazırlayan .A.N.Galitekin, Şehir yayınları, İstanbul

MURAD, MİZANCI MEHMED (2005c). Enkaz-ı İstibdat İçinde Züğürdün Tesellisi, Hazırlayan.Y.Kandemir,.Şehir yayınları, İstanbul

MİZAN GAZETESİ MAKALELERİ

Mizan (1906) "Adem-i Merkeziyet Meselesi", nr.81, s.339, 16 Şubat 1324

(1908) "Amele-i Mükellefe", nr. 55, s.235, 26 Şaban 1326

(1888) "Anadolu Ciheti Su Kumpanyası", nr.71, s.703, 15 Teşrinisani 1888

(1888) "Anadolu Demiryolları", nr.50, s. 449, 5 Nisan 1888

(1888) "Anadolu Demiryolları", nr.60, ss. 568-569, 23 Ağustos 1888

(1888) "Anadolu Demiryolları"nr.72, s.713, 22 Teşrinisani 1888

(1889) "Anadolu Demiryolları"nr.102, s.978, 27 Haziran 1889

(1887) "Anadolu Şimendiferleri", nr.19, s.165, 24 Şubat 1887

(1886) "Bir Gazetenin Ehemmiyeti", nr.1, ss.1-4, 22 muharrem 1304

(1908) "Bir Millet'in Hayatı Ne İle Kaimdir", nr.1, s.5, 2 Receb 1326

(1889) "Bir Osmanlı Şeyhi ve Sanayi-i Osmaniye",nr.136, ss.2154-2155, 7 Receb1307

(1908) "Borç Vermekle Yol Yürümekle", nr. 48, ss.207-208, 19 Şaban 1326

(1909) "Boykotajın Netayici", nr. 78, s.329, 5 Safer 1327

(1909) "Büdcemiz", nr. 80, ss. 336-337, 7 Safer 1327

(1908) "Büdge-Tensikat", nr.41, ss.179-180, 12 Şaban 1326

(1908) "Ecnebi Müşavirler", nr.52, s.224, 23 Şaban 1326

(1909) "Fen Memurları ve Ziraat Muallimleri", nr.103, s.430, 1 Rebiulevvel 1327

(1909) "Gümrük İşleri", nr. 88, s.368, 15 Safer 1327

(1908) "Gümrüklerimiz", nr. 66, ss. 280-281, 7 Ramazan 1326

(1909) "Gümrüklerimiz"nr. 97, ss. 406-407, 24 Safer 1327

(1909) "Gümrüklere Dair", nr. 102, s 425, 29 Safer 1327

- (1909) “Gümrüklere Dair”, nr.120, s. 503, 19 Rebiulevvel 1327
- (1890) “Hususi Bir Sergi”, nr. 131, s.2115, 22 Kanunusani 1890
- (1906) “İcraat-ı Devlet Hakkında”, nr.25, s.112, 10 Ağustos 1324
- (1887) “İmtiyazat-ı Ecnebiye”, nr. 48, ss.424-425, 10 Receb 1305
- (1909) “İstanbul Rıhtım İşleri”, nr. 118, ss.490-491, 16 Rebiulevvel 1327
- (1908) “Mensucat-ı Mahalliye”, nr. 55, ss.235-236, 26 Şaban 1326
- (1906) “Muamelat-ı Resmîyede Teahhur Esbabı”, nr.66 , s.281 20 Eylül 1324
- (1886) “Müdahelat-ı Ecnebiyyeyi Men’içün En Kısa Tarık”,nr.34, s.280, 17 Ramazan 1304
- (1887) “Paris Sergi-i Umumisi”, nr.29, ss.240-241, 5 Mayıs 1887
- (1889) “Paris Sergi-i Umumisi”, nr.96, s.935, 9 Mayıs 1889
- (1888) “Patent Nizamname-i Asliyesi”, nr.74, s.740, 5 Kanunuevvel 1888
- (1908) “Postalar”, nr. 1, ss.5-6, 2 Receb 1326
- (1909) “Posta Ücüratı Hakkında”, nr. 118, s.491, 16 Rebiulevvel 1327
- (1886) “Reji İdaresi”, , nr:6, ss.44-45, 25 Teşrinisani 1886, BOA, Y.PRK.GZT:51/7
- (1909)“Reji”, nr.107, ss.445-446, 5 Rebiulevvel 1327
- (1889) “Rum İli Demiryolları”, nr.103, ss.990-991, 3 Temmuz 1889
- (1909) “Rüşumat Bütçesi ve Neticesi”, nr. 78, ss.328-329, 5 Safer 1327
- (1889) “Sanayi-i Dahiliyemiz”, nr.115, s.1087, 8 Safer 1307
- (1889) “Sanayi ve Makinalar”, nr.116, s.1095, 15 Safer 1307
- (1889) “Sigorta”, nr.109, ss.1037-1038, 21 Ağustos 1889
- (1888) “Sigorta Kumpanyaları”,nr.73,s.725, 29 Teşrinisani 1888
- (1888) “Sigorta Kumpanyaları” nr.76, s.761,20 Kanunuevvel 1888
- (1889) “Tedrisat-ı Zıraiyye”, nr.111, ss.1055-1056, 9 Muharrem 1307
- (1888) “Teşebbüsat-ı Nafia”, nr. 47, s. 413, 15 Mart 1888
- (1882) “Ticaret-i Bahriye ve Şirket-i Osmaniye”, nr. 29, ss. 239-240, 5 Mayıs 1882
- (1886) “Ticaret Muahedeleri”, nr.9, s. 73, 19 Rebiulevvel 1304
- (1908) “Ticaret Muahedeleri”, nr.61, s.259, 2 Ramazan 1326
- (1908) “Ticaret ve Sanayi-i Osmaniye Terakki Cemiyeti”, nr. 10, s.48, 11 Receb 1326
- (1908) “Umur-u Maliye-Ziraat Bankaları”, nr. 66, s.279, 7 Ramazan 1326
- (1906) “Umur-u Maliye-Ümmet-i Mukteside”, nr.73, s.308, 9 Şubat 1324
- (1886) “Umur-u Maliye”, nr.12, s.99-100, 6 Kanunusani 1886
- (1908) “Umur-u Maliye”, nr.22, s.95, 23 Receb 1326
- (1908) “Umur-u Maliye”,nr. 29, s.128, 30 Receb 1326,
- (1888) “Umur-u Maliye nr.46, s.400, 8 Mart 1888,
- (1908) “Umur-u Maliye nr. 67, ss.283-284, 8Ramazan1326
- (1888) “Usul-ü Himaye ve Serbesti-i Mübadelat”, nr.101, ss.969-970, 23 Şevval 1306
- (1908) “Usul-ü Maliyemiz”, nr. 60, ss.256-257, 1 Ramazan 1326
- (1909) “Ziraat”, nr.92, s.898, (?) 1327
- (1888) “Ziraat Bankası Şubeleri”, nr.103, s.991, 6 Zilkade 1306